

САБРАНА ДЕЛА ОСКАРА ДАВИЧА

КЊИГА ТРЕЋА

Приредила

Роксанда Његуш

ИЗДАВАЧИ

ПРОСВЕТА — БЕОГРАД
СВЈЕТЛОСТ — САРАЈЕВО

ОСКАР ДАВИЧО

ЗРЕЊАНИН

БЕОГРАД 1969

ЗРЕЊАНИН

1949

ПРВА ПЕСМА

СУСРЕТ С ПОГИНУЛИМ ДРУГОМ
У ЊЕГОВОМ ГРАДУ

Угледао сам га јутрос,
баш јутрос, кад се ноћна смена
враћала у град пун успомена
на робијаша.
Бос, с људима идепева,
а очи виде и не виде:
рука, лева рука му је ко загрљај
пребачена
преко хиљаду рамена
кубикаша.

У том часу из пуног стана
одјекну звоно будилника.
Он —
поново.
И видим га изнова —
жури на радилиште,
насмејан,
лица без бора,

а крв му тече из корена
широког чела бунтовника,
одавно где је оловна кугла,
ко у лежиште,
заривена.

У том је часу
милицајка с угла
укрстила
два брекћућа каравана камиона
крцатих зоре
и другога.
Он прође
крај радиона.

У том су се часу као никад раније
јавиле сирене
фабрика свитања.
Кроз широм отворене
аркапије
неба и земље
шикну дах јутра
из димњака сунца
ко млаз светлога крволиптања.
Тада се он осмехну дечаку
потрчалом за змајем
и девојчици што се немарно
окренула за њим.
Журећи као да нема школе,
избили су основци из сна
на пуне улице,
а чиновници одмерена корака

сустизали су их стално.
У том су се часу отворила врата
на жутој кући иза филарета
и погрбљени доктор с очима што сузе
кашљуцајући
изиђе.

Тад замириса чак
и настрешница шиндрана,
натучена као качкета
на једино окно болнице
с чуперком од бршљана,
тад замириса све од тржнице
на етер,
проминцеле
и шпиритус за вентузе.

У том се часу друг сети свега
но хтеде још да дозна
и махну руком
старом ескулапу, који га
не препозна, иако га је двапут
лечио илегално
од жандарског думдума,
убода бајонета;
није га чак видео,
није ни чуо,
иако му гумена цев стетоскопа
још треперећи виси
низ танко уво
што је тисућу пута
ход

смрти
чуло
у предаху
између шкргута.
У том се часу дигао у врбацама
и ретком бучју
ветрић што се повео
над косом гимназисткиње
с књигама
у наручју
и он прође
између трнокопа
фронтовске бригаде — наишле
певајући —
и хлеба, који замириса
одједном
из све снаге пшеничне
од усне
до облака којим су клизиле плаве
стреле дивљих пловки
фијучући пут југа.

Угледао сам тад опет
друга.

У том се часу
стала да стишава
бука на тргу пред нама
и далека
врева звездана.

Тад
димећи
нагло
стиже у град
воз жита, летос у Избишту
контрахирана,
и ложач
црњи од своје машине
и потнији
и врелији,
на перон се спусти
ко победник с ринга,
и насмеја се смехом кршним
и зуба пуним
као тор с јањцима белоруним
на пашу да пусти,
и насмеја се осмехом благим,
као да му је на усне клизно
низ шине
од пусти
срп
месечине.
О, ко зна где је,
крај којих постаја убрало око машиновође
та два осмеха — два близњака,
а сваки осмех на друга подсећа,
на радост његову једног пролећа
после митинга
Првог маја.

СЕБАЊЕ НА ПРВОМАЈСКИ МИТИНГ У
ИЗБИШТУ ХИЉАДУ ДЕВЕТСТО
ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТЕ

Била је тада дваест девета,
година мукла.
Свуд штрче стражаре
и шиљбоци
изнад човека.
Па ипак,
и кад крваре,
борци су будни
и траже лека.

Била је тада дваест девета.
Знаш време пендрека?
За зидом тавне
раниоци.
О, робијо,
знаш плач детета
пред зидом што је
завојем црним
земљу овио?
Знаш земљу лелека?

Од петог спрата
до подрума
пљуште ударци.
Улицом, ноћу — брзи кораци
и бржи блесак — плотун
крај друма.
И тек
кад легнеш увом на земљу,
кроз тајац ћеш чути,
још тих и зелен
тутањ
што се спрема.
И тек
кад сврнеш очи на снове,
назрећеш изнад кошљиве таме
срчано сунце преокрета
и жарке врхове.

Била је тада дваест девета.
Осмех су само борци
још знали
да истакну ко стег на лице.
И по том смеху лучиш на свету
оног ко јесте
од оног ко није
гост без корена у животу
ил' друг који диже све смелије
ум храбрости без разговора,
мах љубави

и борбу никад на допусту
и вољу никад на угару,
и поглед шири неголи мора
звездама што су огледала;
друг — ноћи лепшој
нег у августу
небеса,
млеком звезда
умивана.

Била је тада дваест девета...
Еј, беземљашу, Саво Лаћару,
што ти се срдит лемеш зарива
у димљиви бусен нетвоје њиве?
Да л' су то искре
са твог наковња
пале на орања?
Ил' ти се чини
да под црталом што одрива
бразду
већ видиш, место глисте надвоје,
међу коприве, већ
згаженог газду?
Еј, беземљашу за туђим плугом,
време се спрема!
Питај ковача
да ли не снује
људима
земљу сву да откује?
Питај бравара
што с толко мржње

у гвожђе удара
све тврбе,
силније,
да л' се то отков
под маљем претвара
у буржује?
Еј, друже, не часи!
У бајти црној потражи ковача.
Он ће да снови
и корача
са сваким другом...

О, мукло лето,
дваест девето,
што с једном школом
бризну из сећања
док као кроз нити
најтањег беза
ја видим низ маглен видик у зору
како се друг мој враћа кући.
А где је још јуни?
Под књигом — леци.
Истеран?
Свеједно. Врије
срце што знањем се пуни.
Другу се жури
људе да учи,
срећи, да учи —
буни.

Ја видим друга ко барјак развијен
под једним тремом у павити
и ласте над јечмом,
крај клена паоре
бркате, плећате, мрке, неме.
И чујем, после, за њим говоре:
»Још један се оре,
а сутра — бије.«
Видим раздање
на летећем збору
што у чвор једне снаге скупи
сто кубикаша у кленику
и друга што прича радост и борбу,
за њом — слободу,
већ на помолу.
И видим осмеха птице што слете
на усне, две кришке лубенице.
О, први осмеси, откад ко дете
гоним низ плавог гвожђа
варнице.
И видим душе
и песнице
ко сунцокрете крај црне бајте.
И видим: сви крећу за сунцем речи,
сви крећу са једном песмом:
»Устајте . . . «
— Сужњи, устајте,
несретни на свету,
устајте,
устајте,
на годину муклу,
дваест девету.

О, какву чежњу пророчку видим
у његовој мржњи
и какву веру
у људе, што ће
сви против поретка,
до слободе
да се продеру
грудима голим
кроз недоходе,
и фијуке метка.
О, какву смелу лепоту видим
у још зеленој тој љубави
за људе што срећи
стиснутих пести
крећу са песмом,
и с песмом: »Устајте . . . « ,
иду кроз драч, бол, коров, муче,
кроз трње, ропство, чкаљ, дивизму,
кроз крв, алуге, смрт, беспуте,
кроз смрт за живот,
за живе и мртве
у једном налету,
ка
комунизму,
да ту подигну амбаре вите,
врло високе,
врло велике,
амбар једини
за све глади света,
да људи се збрате

и грљење слије
све жито,
све људе,
и срцбу Азије
и гнев Африке
са срцем Србије.

»Јер шта ће живот под небом сињим
ако се другу не радујете?
Живот је зато
слободу да чини,
из негви и смрти да је
оживи
и стално открива
и проналази
ко жену
кад се снажно воли,
ко земљу
кад се за њу бори,
да крв престане црно да цвета
под завитланом сенком
пендрека.«

Била је тада година смела,
дваест девета.
У колибама
не горе светла,
иако је
тама.
Ал' свиће од речи

што роморе
у сну који људе мења,
свет избавља:
»Устани, друже:
силазе к нама
из великог, белог авиона
три млада друга са свих страна,
три из Бомбаја,
три из Кантона;
пред свима,
три друга из Лењинграда
са звездом на стегу и на челу,
с руком и умом све већим од рада,
с душом
да грле земљу целу;
долазе к нама триста три друга,
триста три добра војника слободе,
триста три заточника братства
што лију младост непрестану,
падају мртви,
да живи,
изнова,
још јачим јуришима плану.
И гину
и пламте свом снагом живота
да човек буде
лепота,
лепота,
да сви се прсе ко крај брдовит,
сваком да светле сва жарилишта,
а не ко досад: длан глађу — пробит,
а не ко досад: живот — ништа.«

Са стеље устаје
Сава Лаћар
и кроз марк слуша своја питања.
Једно су жеље,
ал' ако ноћас буде прелета
и док се сања
другови стигну,
триста три друга из целог света,
шта да им дамо?
Мрак?
Сузе?
Кости?
Како да браћу дочекамо?
Како да овај бол се прости,
та ноћ претвори
у слап светлости?
Како да ова неслобода
постане
со и хлеб и вода?
— Ког имаш?
— Друга.
Ја с другом могу
ноћ и бол
и смрт — под ногу.
У руке —
урутке, рогуље,
па с другом и срцем
на истој страни,
запали буну све жаруље
и душом сталом уз јунаке,

још ноћас, Лаћару,
замегдани,
да јутра радости утрију
земљу слободе и људе једнаке,
па кад нам дођу другови страни,
из свих земаља,
са свих мегдана —
победи нек се веселе
с нама.

Била је тада дваест девета.
Једно су снови...
О, другови,
у цик су зоре
цокулама
жандари стали на сан врући,
у цик су зоре конопима
црвенозеленим од крви у бући,
друга везали
намрштени
жандари, увек наоштрени,
људима тући.
Ах, још га видим: низ стрништа,
измеђ жандара,
прав
корача
на челу времена
избијајући
из Избишта,
као да љубавник је
наде и росе, као да

жури на састанак свих под небом
колхозних косача.
И друго — ништа.

И само му је осмех врео
тврђе од ножа на пушки
горео,
кад су сном косци
широм свих поља
стали да косе.

НОВИ СУСРЕТИ СА ДРУГОМ С РОБИЈЕ

Ја знам шта знам и кажем шта видим,
док ветар ломи
селица пругу.
Јесен је.
Вечерас
ја ћу ту песму
пред вама да читам —
свом другу.
Робијо стара, с нама биће
митровчани,
лепоглавци,
пожаревљани,
билећанци . . .
У дан свих живих,
с нама слушаће
другови пали,
ту радост што се
до бездна ведрином провиди.
тај осмех све већи,
чешћи,

све бржи,
тај осмех дуги,
као транспарент
који у поворци
слобода за крај један носи,
а љубав, свом снагом, за други —
држи,
тај осмех као крила изнад дана,
тај осмех звонки
као живот нови
у свакој души,
на светлој кожи,
тај смех високи
као ударник ком срж се поти,
као човек који се против судбе
ломи и множи.

Ја знам шта видим и певам што знам:
кроз танке спојне судове
и данас као сутра
и сутра као јуче,
низ моје жиле и ове стихове
сва три времена
у једно сливена
с целим животом бију
и хуче.
То су у јетру зарите резе,
у цеванице оштри окуви,
мишићима свести свладане језе,
то су квргави, свети другови,
и ложач, црњи од своје машине,

који је довезо,
кроз мор логора и тамнице
и крв просуту на ратишту,
кроз гладна лета дуге глади,
жита од снова
палих другова,
контрахирана
дваест девете у Избишту,
тад кад си стала,
робијо стара,
у један курјук обавезе
да плетеш људе и времена
и крвљу калиш
и болом кујеш
између живих и палих
те везе.

Крај свога друга,
робијо дуга,
низ нове цесте
идем у људе,
у свет који јесте
какав си хтела, робијо смела,
да буде.
О, дај ми, дај ми све очи другарске,
да видим далеко
и сагледам дубље,
та јутра сочнија од зреле праске
те зоре русије од твоје зубље:
дошло је време
да пошаљем поруке

за триста три друга
свој земљи — на руке.
Нек дођу да пас,
где реке пуне лова
запљускују обале плаве.
Нек дођу до нас,
Ко у сну лако
кранови
носе
крај мене и друга
вреће жита,
убачене
у високе силосе
задруга,
где меко их слажу
у амбар
виши од неботичника,
крцат до крова
и преко облака пуних птица
до зракоплова
препуних
белих и жутих и црних
путника.

Као пролећна река
набрекло од обиља
мливо се прелива
из својих корита.
Сиђите,
гледајте мливо,
то негдање ситно жито,
лукаво и страшиво

као човек без сутрашњице.
Сад бљеска као сабља
муњевито
и пљушти као из кабла
на улице
и засипа крошње кестења
на тргу
и пада
на цвекле већ модре
и расте
врх мерица мака,
плавећи
гомиле рибих дулека
и јабуке
млечне од снаге.

— Шта? Тако још није?
Можда.
За један,
два дана
раније
ја видим уз друга
да јесте што биће,
као ти, мој друже, кад планираш:
сутра — свиће!
Ти видиш: са крова
синдиката
застава црвена.
А ја видим друга где се диже
уз брину
израслу из задружног жита

у висину
и како с врха тог гребена
одистинског
маше рукама пут зракоплова.
Можда и није
већ сасвим.

Ал' ја то чујем
за дан скорије док
путнике зове: »Другови бели,«
говори: »Жути другови,
сиђите до нас!
Нека и ваше очи виде
како од Плана
руке бриде
као од тек зараслих рана
из истог боја што се још бије
с ратничком страшћу на једној стази
и сада кад се на рад полази
као јуче на јуриш — јуришлије.
Сиђи на час,
еј, црни,
гребеном крух бусени,
сиђи, жути друже,
слобода се ту црвени,
и ти, бледи,
куд хоћеш разгрни:
дим житни, с јесени
мирише на руже.
Погледај, добро
па нам, мој друже,

смех свој
окрени.«

Ја сам потрчао
за њим:
»Зрењанине,
Жарко,
Учо!« викао сам.
Ал он се осмехну полако
и брзо зађе за кућом.

ДРУГА ПЕСМА

ДОЛАЗАК У СКУПНУ СОБУ

И тог се дана
преко брида
зида
надимала јесен сељачка
и дулеци су рујали у пољу без лишћа,
али у скупној соби комуниста
заоштравала се тачка:
дискусија о штрајку глађу.

Ја нећу да судим
о том штрајку из тридесет и треће.
Историји пружам свога срца грађу
с плавилом фрушкогорским
гледаним кроз решетке.
Речи су падале тешке.
Пола је другова гласало за акцију,
друга је половина неће.

»Постоји и друго, а не — само: —
испуцај у празно
све метке.«

Оштро су летеле речи
одапете као с тетива
из срца говорника —
мисли су им се шиљком
заривале у душе
осуђеника.

Тад пандурски кључ
шкргутну у брави
и тамничар гурну врата
без видика.

Плахо
стуши у собу
самичар мали
у најодрпанијем оделу
кажњеника.
То је био он —
први пут.

За лек
времена није било.
Тек
што стаде
неко објасни све
цуваксу¹ и закључи:
»Пола је другога против штрајка,

¹ Цувакс — принова на робији, тек приспео робијаш

за борбу — тачно половина друга.
Самичаре,
одлучи.«
Он трже и згури главу
још модру од бетона
без крви под сенком образа,
и плав испод трулог шајка,
сав посан и жут — икона —
после три месеца глади
без лека и без друга,
после три месеца дуга,
он шапну: »За борбу,
зна се!«

Али се нагло поведе,
и блећи заљуља се.
Но брзо стисну зубе,
дође
себи, ојача.
Тад су му очи косе
наједном блиснуле росно
од виђеног сјаја
победе.
Рече: »Закунимо се«,
тихо и сасвим чедно,
»до краја да издржимо«.
И понови још једном:
»Закунимо се«.

Био је мали,
округле главе,
масти тамножуте.
Ах, није важно како изгледа борац
у борби душе
несмрктуте.
И нису важни ни боја гласа,
ширина плећа,
косе ошипане,
и није важно како изгледа човек
душе комуном
обасјане
да од свих боље
и свих више
он свет тај схвати
и заволи
и ноћ и сене
и јесен рану
и девојку танку,
разиграну,
и сунце врх брега
у јутро влажно
лети . . .
али слободу изнад свега
да човек могне свој људски живот
већ једном
ко човек
почети.

Ја певам свету
истину витешку.

Стих је лозинка.
Одзив — другови.
Одвијмо тешку
рану затрављену,
видајмо скупа битку изгубљену,
издајом отегу
победу из руке.
Ја певам лепоту.
Знаш бич у месу,
друже, знаш туге?
Знаш ланце и таме
и глади дуге?
Ја певам лепоту
коју не могу
ни глади ни ланци
ни таме тврде
страхом и болом
да нагрде.
Ја певам лепоту
спремну да даје
аорту крви,
сва врела смећа,
за кап успеха
против издаје.

О, леп је само човек прави
волећи све што воли волети
из петних жила свести подигнуте
до врха љубави.
И леп је борац
и кад крвари,

а свом се страшћу партијном бије,
да све што ваља вољети
буде —
једнога дана —
хлеб подељени
једнако
свугде.
О, леп је борац неминовни ...
Борци не губе.
Пораз је њима преко ране — газа.
С метком у телу
извлаче
поуке
за напад поновни
из срца пораза.
Без одмена
бдију да ухвате
у рудој трави невремена
између тисућу сати без лика,
час рески,
дан прави,
што ће у бездан
да обездани
противника.

У ШТРАЈКУ ГЛАДИ

Већ петнаест дана трају глади
и глухо се телом гласе слабости
и триста шесет гладних сати
борци се боре да не попусте:
— Још издржати, коже и кости,
још издржати,
још издржати, свом вољом свести.
Борци се боре са свога руба
напетих жила
против те глади што сунуврата
и увек будна
на њих напада
урликом:
— Јести.

Глад је тај гнев
што држи и једе,
тај бол који мрви
све што под зуб
дође.

— Друже, издржи!
... и дроби наде,
сише вита ребра
и мисли већ бледе
глобе.

— Друже, издржи!

И још издржи
против те глади
што бриди до сржи,
те глади што је уснама рахлим
на руње прса
мутна полегла
и рије
од зглоба
на нози — до чела
и мучи,
друкчија у свакој пори,
од горког дроба
до очију што је
гвинтом својим
на лозице
стегла
у ћелији црњој од модре тучи,
где су бусије
звезде бола
и крв где капље, без колебања
у реке смрти
увирјући,
док друг се бори,
друг горући,

да издржи
за победу,
за сањања.

Пловни парку маште,
раскрили једрила жудна
и с ћелијом запови
обали где извиру
хлебови топли на текућој траци,
да сваком другу узмогнеш слати
бели хлеб свести и залогај сјаја. А ако је
мало нафте снова,
још им добаци
три тоне маште,
да страст испуни
и још острасти
душу другова
до краја
што ће
све издржати,
и себе ће, све ће
дати,
даће,
а, неће,
ал неће
и неће
да попусте,
мада их храпави сунђери глади
бришћу ко креду с табле живота.

Дај снаге густе,
дај светла рудна и непозната
да борци одоле смртноме виру,
у борби борци дном казамата,
где тешко се боре да не погину
иако умиру.

Дај јаву, дај снове
и све помешај,
тај мед и бутер раскаши и мажи
на кришке зоре
и дај их усни
где крв се кори.
Дај хлеб, мед, бутер, сан и јаву
да лакше другови који се боре
могу уморе
издржати
у ћелији, црњој од поноћи,
где триста шесет сати глади
измеђ два грча,
два болна сева,
измеђ две таме
у по
днева
валу несвести
одолева
вољом што блешти
ко оштрица мача,
Зрењанин Жарко, скупа са свима,
Зрењанин Жарко, најмршавији
од свих штрајкача.

Сад више ништа неважно није
за комуниста.

Учити његов поглед упорни,
срце што ничег се не боји
и над тешкоћом сваком
заблиста
увек,
другови моји.

Учити, учити његову вољу,
тај бол што стеже од бола јаче,
учити радост гневну у боју,
и осмех стрм иначе.
Тај осмех, тај поглед до земље будуће
без данас, без јуче.
Тајне полуге
нек сви му уче,
то срце што точи, и умируће,
слободу,
слободу,
крв своју
за друге,
и неће да клоне сва крв да палине
низ сат последњи кад ваља умрети,
срце од свега поносније
кад већ престаје жељно да гуче
за драже од свега,
другове будуће.

Учити, учити, ја знам, све се учи,
и како све храбрији да се постане
и како слободом да кључајући
излијеш
целог себе
у тане.
И кад невоље склеште најјаче,
нема задаће што решио не би.
Гледај: крв баца,
а с приче устаје
ко да не брине да л' је и шта је
и шта с њим може да буде и бива.
Погледај: сву ноћ
сув врат квасећи
и очи црвене,
он преводи
последњу главу: »Дожине буне«
као са смрћу споразум да је:
не преведе ли књигу до јутра,
друг неће сунце дочекати
без усцјане
пунтарске круне
и неће до краја
издржати,
још издржати.

Нек ма ко рекне:
»Да знам стран језик,
ја бих то читао«.
Ил' ни толико.
Зрењанин спремно

на посао се баца:
— Превести — хитно!

Погледај:
— реко би — иде му лако
мислиш, у њему снажнији неко
руку му води
и види унапред
како ће сутра
све муче прећи.
А није тако.
Под кожом се скрива
напор највећи
и траје
унутра.

ПРЕД НЕСВЕСТИЦУ

— О, вољо, севај!
Сенке су веће
већ
од лица
и гасну
очи испуцане.
Је л' ко борца
свести извидница
кроз таме?
Вољо, чвршћа док снаге соре,
вољо,
још једном
ко муња сини,
и не дај усни
да се хлади
и не дај
гладној месечини
да другу моме свет разгради!
У име зоре,
ноћније сини од саме ноћи,

обасјај зене те кипуће,
и не дај боли
да утрне речи,
од сенки — војска да се чини;
дај му да лучи шта јесте, шта снови,
лиј му у очи
свет наш речити,
што не би да бива,
а што ће
бити.

— Не брини, не брини,
он сања и види:
војске се множе.
Низ стране
превода
у ћелију слазе
брзи пунтари
Доже.

Јесу л' то они? Српски питају
за буну, а буна
куца на врата
гвозденог стана.
Друг их отвара и кришом
уводи
у ћелију малу
раднике знане
и своје сељане
па с њима шапуће
до у свануће
о слободи.

Не брини, не брини!
И кад се на усни шапат груша
и магла хвата свест за очи,
кад несвести су, и кад је тмуша
и густа,
уљна
крв кад се точи
и мора бела кад обори
и мисао скривена исплута
и тада борац који се бори
не уме други свет да види
до свет који ствара
длан жуљевити,
храбри
весели
свет што још боли,
да једнога дана престане да боли,
свет врели,
његови,
свет што ће бити
свему упркос, другови моји,
јер никад нико још није знао
страсно као борац
свет да воли
и волећи га
свом страшћу, јасно,
ужас његови
да претвори
у смеха гласе
над смрћу мрском,

ВОЉОМ ШТО
гори,
и диже снове
подиже очи
не даје српу
да клас пре рока
обори.

ШТА ЈЕ ВИДЕО ДОК ЈЕ ЛЕЖАО
ОНЕСВЕШЋЕН ОД ГЛАДИ.
И ПОСЛЕ

Да л' то хелијом
иду све стазе?
Бешумно лете око жаруље
самицом ноћном црни лептири,
а гости улазе.

То су радници.
Гледај сељане.
Већ пуно их је,
а још би да стане
да ледница се невелика
може у бескрај
да прошири.

Али тек што робијаш на то
помисли,
зид лево поче
нагло да пада.

Браћо, уђите
Ево ширине!
Нек свако
срце
у време упери
као у видик
дурбине
како би брже
жељи у сусрет
дојурило до нас
време будуће!

Да ли то
пушка нечекана
пуче?
Или то блисну
за зидом,
крај булке,
рођено село,
и слеме родне
куће?

Свеједно — ту је.
Пред домом га чека
раширеном руком
село његово
под славолуком.
У част друга милог
који се живздрави,
с робије, те војне,

крају своје враћа,
уместо простога хлеба и соли
село његово, да га поздрави,
преда њ изнело
јело што воли,
сто кила меса
и колача.

О, како јести ганут и сузан?
Упркос глади како јести?
Кад прво ваља реч среће
рећи:

— Слободо драга,
сестро роћена,
зеницо очног вида...

Ал' нови председник
пред новим Одбором
говором нежност
прекида:

— На моја уста ти се обраћа
Избиште,
радошћу младо,
а наша задруга: »Лењинска браћа«,
од тебе, који си за све нас страда,
помоћи иште.

Нек данас не буде
ко јуче.

Сељаци су жељни
целу слободу
научним начином
да изуче.

Је л' то крај рата,
ил' крај робије?
Ко да се сети?
Откуда је дошо,
куда сан то лети?
Ко би све знао?
Мутни су снови,
а песма већ плави
и коло запови.
Још један зид
паде.

Зрењанин спази
крај људи наших
слободу ко женску,
баш исту
какву
виде понекад у сну
робијаша.

Тад
пињел скиде
и стави полако
машинку
на катедру.
Још један зид паде.

Широм су свирали
гајдаши

а људи већи
од учione
у клупе су сели
горостасни,
док школска звона,
за друкча кола,
свим звонима школе
звоне.

Он кредом по зиду
исписа слова
и сваки им редом
знак
објасни.
Зид последњи паде.

Све шире се
дише.
А земља позната,
ко сасвим нова,
пуна све самих добрих другова,
из магле се диже.
Да људе препозна
рашири очи:
ћелија,
ћелија,
тежа од туча...

На лист превода кроз мараму
крв се црна
споро пробија
и капље мукло
низ ноћне косе.
— Вољо, сини!
Он се подиже:
— Није то ништа!
И рече гласно: — Другови побуњеници,
из свију села
и радилишта,
закунимо се,
ја — вама,
ви — мени,
закунимо се
да издржимо,
док и код нас
из траве слобода
не испламени!
И понови у себи:
— Закунимо се!

ТРЕБА ПЕСМА

ОПЕТ У БЕЛИЈИ

(МОНОЛОГ ЈУЛА 1941)

Место да буни кроз дубраве
са људима у битке хрлим,
у мраку бдим, локоти, браве,
и хладним гвожђем душу прљим.

Избачен сам из бојног реда
решетком тупом, мој ртнице;
зид ми прелама мах погледа,
сан — недосежан, тврде приче.

Зукаре смрти ја везан гостим
са стеничавога лежаја,
па се уједам и јаростим:
милости нема, ни опроштаја!

Залуду сад су храброст и машта.
Залуд се прсти у сну ломе.
Противник ништа не опрашта
никада борцу везаноме.

А да сам сишо с влака минут
раније, да сам пошао крајем ...
ја бих се смејао од весеља
у јуришима, раздрљајем,

а сада ...

сад ко лист откинут
с гране зелене, пре јесени,
ја бројим крви откуцаје
и смртне дане мукло трајем
ћутећи зоре несвитане

у крви мојој —
сјај
замрачени.

Шта сам?

Паперје сред промаја,
ил' крв што музга крај црних долми,
ил' борац који гони из завичаја
бол робовања, најдубљи бол ми?

Што ми прст смекша на орозу
ко лап,
кад стазу моју пређе

дечак, журећи с мајком возу
и, пред агентом, корак бређе?

Сву ноћ ће ме мој дрхтај пећи,
њен корак, њене очи лужје ...
Да сам друг био бољи, већи,
ја бих с прогласом: »На оружје!«
знао и с ланца тад утећи

и кораком од седам миља
стићи јавкама на устанак,
место да гледам смрт где циља
љубави моје пуст изданак!

О, зашто нисам пред шикаром
крај подотавелог окрајка,
слутњама пренут ко ударом
скочио с воза? Шума ми мајка.

О, шумо, шумо, шумо безбратна,
што нисам крено у сањиве сате
кад се од вина ко тешка клатна
над исправама жандари клате?

Лушијо љута, дане летни,
што спута ме у маху рса,

што жаљење, боле врлетни,
оковом паде ми на прса?

Доста питања, доста обади!
Место тог свега реч нек је проста:
шта да се ради?
Шта ми да радим још преоста?

Јер да сам борац од разбоја,
зар би ме срезео од пролећа
зид тај, зар не бих и с тог развоја
јуришем сињуо ко срећа

и прошо скроз, ноћи столетна,
и бано, плах од младог сјаја —
ја — слободан, ти младо здетна
мећ росуљама нашег краја.

Сунце залази, дан — одрезан
а срам ме гризе под прозором,
гвозденим решеткама
везан,

док крајни, из тоболаца дана,
сутра ће да фијукне зором
кад опора ми крв цибрана
ишикне болом.

Еј, да сам вани, у окршају,
где диме пушке се ко горе
кроз зоре које не престају,
да сам у пољу где се боре,
не бих се пито, кидо, јео,
не бих пре лица твог, победо,
не знајући те, ја увео

у страху да л' ће и без мене
другови везе да обнове;
да л' ће им рећи пушке скривене
устанак њима да осове?

И да л' ће стићи из Београда
нови инструктор од Партије,
да шири Банатом ко никада,
устанак крено из Шумадије.

Пожури, стигни, добри друже,
подигни заставе пламене,
и кроз ту ноћ палу на сужње,
поведи људе среће жедне,

на жице издаје и ланце,
на зубе дуге и уједене
и крвоморне, тешке странце,
низ тавне дане — у победне.

НА САСЛУШАЊУ

»Не ти, заворњи јаворови
ко цвет смекшали би памучни ...
Стог лепо велим, псино, збори,
развежи врећу, сужњу мучни,

опусти карике обести
пре но што жила фијучући
почне са тебе месо јести
и бол те жива располучи.

Стог хитро: ко си? шта си? куда?»

»Ти светла трнеш. Ја сам лучар!
Ти — мрак без срца и без суда.
Ко сам? Човек. А ти си кључар.

Мећ нама разговора нема.
За Ђон пришиваш људе дрветом.
Газиш их. Крв пијеш из брема.
Пиј. Пиј и моју ћутњу с клетвом,
мећ' нама разговра нема.

Волим слободу, њен дах звездасти.
Без ње живота нема за ме.
Ја љубим сунце људских страсти ...
Ти мрзиш ... «
Бол уједа раме.

»Умрећеш!«
»Умрети не жали
ко диже робље.«
»А живот лични?»

»Борба!« »Ту пашћеш!«
»О да л' ћу пасти
на камен улични

ил' дном где сте ме завезали
за смртни дамар росопасти —
свеједно, ја пашћу (сад се пасти мора)
с истим срцем о нож касапа
ил' у налету на бедем двора
грудима голим о мрак расапа.

Ћутају. Муку ме училе
другова палих стазе праве.
Залуд вам игле, жундаци, жиле...
Ћутаће усне им кржаве.

Док тела видиш ми трзаје,
с њих неће прећи реч црвена.
Борцу у ланцу мук остаје
и кад му усна разбијена.

Јер он је свест, а свест је мук
што већ на први слог издаје
на срће грудачки ко вул,
спреман да гризе и уједа

себе и друге, а лучу да не да!»

»Стрпљиво слушам твој сик риџовки,
тај летак дигнут са тараба.
Доста. Сутра ћеш место псовки
бацати крв са црнограба!
Ал' пре но што се грана вита
свије под тегом твога тела,
болима места сва скровита
откриће жила та дебела.»

»Не има бол, ни смрт те страве
да уставе земљу пропету.
Све омче неће да удаве
устанка поља свуд у цвету.

Чуј бат слободе. Све је ближе.
Не оклевај, оружје баци.
Она све борце у живот диже.
А ви, шта сте пред њом? Мртваци.»

НА МУКАМА

Ко жар се нагло бол укова,
у табан — пендрек, тврда, гумени,
проткан нервима од олова,
по челу — пендрек, у стуб кичмени,

и бризну бол од срчи коске,
кроз срж, од душе до мождине,
бол као мрак, жиле воловске,
жуће бикаче, круће бичине;

ал' тврће мржњом зена блеска
над модрицама подочњака,
чвршће под врећицама песка
јаче пред тамо понирака.

Љуће су сјале очи кротке
кад вешали су га наглавце,

ломили игле му под нокте,
у пупку гасили пикавце.

Зене кључале од пркоса,
кроз крв је рио гнев начворан
кроз бол, од кога седи коса,
кроз мрак... А он ко дуб упоран

прав стоји, блед и не понире
у попор муке вртоглаве.
Прошлаци мука болом се шире
ко пониквице сред мрчаве.

Стопут га секо рез пендрека,
крцкала кост чизмом гажена...
Камени тоно је бол, а река
текла је свешћу неустављена,

као да мук претвара муке
у цват далеких загрљаја
и сан што шири светле руке
пун моћнијих још растегљаја.

И ако буде он обешен,
у земљи жив остаће корен
и он над њим, тврда и насмешен
висиће гранат и непокорен.

Залуду бес је ваш врљави,
Залуд, господо и солдати,
Бој бије борац што крвави,
а' путе своје неодајне

непријатељу неће дати:

Ко селица
пасош крилати,
тај печат ћутње преко тајне
прећи ће смрти блок без жица,
свом снагом земље завичајне.

Нек крви млаз масти смолаво
записник његов без потписа,
тело ће муљно и маохаво
бити белина без обриса.

и сјај неписане странице:

Кроз смрт, с ње, живот већ крваво
у бескрај помиче границе:

то тело чисто, као мач — право...

О, како мого је да стане
у бол човека сав тај шибут?
Кроз ноћ, од бола на све стране,
трипут је свест губио, трипут

се мутан дизао јаросно
са дна несвести црноризне
и ћуто, ћуто смртоносно,
кап тајне с усне да не клизне.

Грло му драли као лику,
главу му стегли измеђ раштели...
Не веровати бољшевику
како су смели?

Не рече ли:

»Крви моје капљице сјајне
пре ћу ја кап по кап да левам,
но рећи што ћу слог речи издајне...
и залуд, залуд, залуд све вам.«

ДРУГИ МОНОЛОГ

(ПОСЛЕ МУКА)

Ропства бол тупи
у ледену жижу
сузе кржаве
кипи...

Али кад бол тупа
изданке младе
завичају скрши,
кад бол најтупља,
кад бол ко тама,
почне дубоку земљу да чупа
из прастарог корења
у нама,
кад бол преврши,
кад црним грабуљама
у хладну шаку
скупља
крваво лишће света
чији смо осмех били,

кад бол не може више
да се трпи,
више да гледа,
више
да дише.

кад бол...
кад смрт као крајобера
пандурским гласом наређује
да место зоре преко пространства
из свитаја што ниче
хиљаду омчи у танак врат човека
зарије,
кад омча ту је,
чему приче,
кад више не може да се живи,
више да воли,
више да чека,
кад с ветровима што кроз бол хуче
преко тује,
надире на нас из свог иностранства,
исукана из црне каније
смрт прека...
тад до врага
све,
и путеви мирнодопски,
нека је проклет свако
ко даље ћути;
ко даље трпи
и не устане,
нека је проклет

ко не промени!
и не сломи
ланац ропски
о дан тај црним рубом оперважен,
па макар први морао пасти
са дојки лета!
Нек су проклета
та јутра која смрт доносе,
нек су проклети
сви што гледају
с рукама у цепу
како над земљом и сунцем радним
с фијуком сева блесњак
ледене косе.

Животе утамничени,
ланци нас тешки
на смрт стисли
и омча врат нам стеже,
ал' снови наши без жалопојке
тврди,
на даскама леже.
Другови моји, другови моји,
пушке већ праште и у јуриш борци
вичу
у шаржер момци стављају мисли
и негде девојке
косе расплићу.
А ми?
Шта чекаш?
Уз живе стани,

буди им вид
пркосан
док не раздани.
Ти знаш у чему је
тајна обичног човека
заљубљеног у живот. Кажем,
заљубљеног у живот. Рекао сам.
Шта чекаш? Прескочи зид,
што пре,
што скорије,
рат жури такође.
Покидај решетке,
прегризи твожђе,
да те не буде
стид себе сама,
после, мој друже.

НОБ ПРЕД СТРЕЉАЊЕ У БЕЛИЈИ С ТАОЦИМА
ЛАБАРЕМ, ХРВАЧЕМ, МОНТЕРОМ,
МОМЧИЋЕМ И СТУДЕНТОМ

На друга који се диже с лога
паде, с дна поноћи угљевне,
кроз прозор окна затворенога,
белутак месечине древне.

Тад угледа испод месеца
лешеве тврбе од канате.
Бачена леже у крви деца,
а даље — жандарске позлате.

Беласају се партизани.
Ал' смрт им телу неприродна,
па му се чине и скругани,
ко да их љуља земља родна.

Још увек као да рибокрести,
са бурмом смрти о свом врату,

хтео би боље да намести
на камен главу голобраду.

Крај зида — двапут већа хрпа
у боју убитих перјара.
Згужвана уста још им трпка
од туге смртних залогаја.

»Еј, другови, нема мирења
са судбом што нам за смрт дају.
Ако је умрети, нек су борења.
Ако је пасти, пасти у сјају

окршаја, у рвања вреви,
детелини међ пахуљама,
надомак таласавој шеви
уз друга, пољу у ширинама.

О, бацити се као ости
где ври најгушће бол решетна
и бити крв и срж смелости,
док не постане земља сретна...

Свет не постоји, очи борне,
да буде људима крлетка,
и нису поноћи оскорне
да живот гњије као тепка,

док горим сав да се оборим
на смрт, ледини свуд у врину,
кад ја сам жив само док сорим
безмерном хрлећи попришту.

У сну је талац немирнији
од риба испод тепке мреже.
Другови из сна у хелији,
сви сањају некуд да беже.

До главе увијен у ћебе
у сну се Сава Лабар трза,
под затвореним оком — себе
он види како дому брза.

Устани, Саво, устај, реко!
Прерите меће домовине
преклињу белих мајки млеко.
Одагнај с млека крв туђине.

Устави рески фијук метка,
и хајдук буди свих друмова,
на мећи великог иметка,
свих речи очева и снова.

С масницом крви на повору
утеци срдит већој реци,

земљи, том болу на умору.
Лабару Саво, реко, теци!

И ти потеци, рвачу сетни,
од тебе ко зна борбу боље?
Ако су борци смех пролетни,
победа кћер је бојне воље.

Знаш пораз каква смрт је души.
Не венди дан и ноћ лежећке,
не дај, рвачу, смрт да руши
земљу и нас на обе плећке.

О, малолетни! У сну лута
детиња машта свету бољем,
где нико не игра барбута.
Прени се, крени с нама, пољем.

Остави све што си продаво,
кремен — жилете — пертле — бомбонк.
Накриво качкет, метни право,
не сањај више милионе.

Од првих је дана живот о те
кременом својим труд кресао;
дечје ти игре суровост оте
света, што их је прокоцкао.

Устани, шврћо, децу воле
бунтари који срећу бране
и борба — први разред школе
што враћа детињству отете дане...

Решетке већ нам роса кваси.
Студенту, пусти сад векторе!
Пре но што делу стигну часи
упитај све: зашто се боре?

Монтеру — с тројком до врата. Жури!
Студенту, питај, шта волим трајно.
Стој. Књиговођо, што се згури,
што ти је бледо лице — очајно,

место да блиста од радости?
Не стижу сви и кад сви крећу.
Па шта? Жалећи своје кости,
живот да буде све што нећу?

У борбу, с нама! Од ње више
човек не може да се вине.
Њен врх на звездан цват мирише
и сунце, никад што не гине.

Мислиш ли свет је да цвркуће?
У борби жив је ко је јачи,
а јачи је ко боље туче,
а боље туче, живи, значи,

ко, жељом дигнут, све страсније,
чак за смрт везан, срећан жури
да победи, ил' да га није.
Испрси се, разарљи груди.

Из смртне раке — у ограшје!
Напред у јутра кроз росу ко пружа!
Живот је жив, о, живот наш је
ако нас пандур сад откључа,

а откључаће мрлутина,
запнемо ли му мишоловку,
када га винетна од вина
домамимо нама у ћорку.

Ал' чим га дићи? Пјан је ко прња.
Прекршај правила затвора?
Пандура песма ко убод трња
дигли би из сна, шта, са дна мора!

Другови, запевајмо журно.
Стрм, с кућним редом пандурске ноћи!

Нек песма скочи на све пандурно
свом лепотом — њему у очи.

Нек царнут стихом пандур јурне
да ред заведе у ледане...
ал' кад оружјем врата гурне
и спреман да пуца међ нас бане,

тад — скок за врат. И онда, свали,
свуди, вежи, разоружај га
и поби тихо с нама. Али
прећеш ли једном преко прага,

чекања нема, ни повратка.
Ништа те више не сме да страши.
Ако нам борбе стаза кратка,
из наше крви устаће наши.

И шта? Зар секу вал маказе?
И шта? Зар море — у окове?
Живот је жив, не да га газе
и смела баце у гробове.

Ућуткај страх вољом ко разом
чим чујеш кључа грч у брави.
Слободи! Крв нек тече млазом!
Зори! Са завојем на глави.

Стазом без сенке ћемо поћи
Са оне стране зида без врата
И неће више бити ноћи...
Другова вани има — јата.

Стражара за врат он удари,
разодену, оружје сними.
Сви гаоци су трен дрхтали
у дворишту на месечини...

О БЕКСТВУ И ПРАВОМ ЧАСУ

Још један борац неукротиви
сипо је ноћас на цесту крајну.
Јер чему живот без слободе,
друже живи?

Пре но што оде
шапни му: Здраво!
Он има право,
бори се за њу.

Удара
пандура искрслог
свом снагом.
Јури ракитом,
пребе плот баштенски.
Залуд псе вуку
за несталим трагом...
Кроз пелин не чујеш

чак ни смех
студентски.

Бегунци — рањиви,
а ноћ — велика.
Дрхти ли и борац
или нимало?
Је л' срце
довољан
штит против челика
и свег
што је с тамо
падало?

Гоњени — свеједно.
Те ноћи тврдокорне
метак се о груди његове
здрави.
Крварећи
он се
низ стазе уморне
кроз заседе
три пута
проби.

У блеску платуна
тад
над крви клиском,
виде земљу клану

сву у крви с ране,
људе где падају
и свет
с дечјим вриском,
с њим све ведре речи
у грлу заклане.

Рањен се спушти низ таме
слепачке.
Хоће ли скоро
народи да плану?
Зажеле да против ноћи убилачке
сва сунца
и људе
зовне
да устану.

Зажеле да смакне
с вида све завесе,
разгрне црнину
од ока до видика.
Тад виде:
дижу се
људи као песме
с ватром што лавори
над травом ћувика...

Тог јутра дотрча
курирка с две кике.

— Делепа!
— Друже шифранте,
живље!
»Побегли с робије...
... међ устанике!«
Тад радост
провали
дивље.
И с њом
дан проби
ко праћком стакла
на прозору
срца
ког зебња стеже,
па као на зрак
кад избијеш из понора,
тако се смејало
свеже:

»Ах, непријатеља главни стан
предвиђао је:
кољи, стрељај, пали...
али у његов ратни план
гнев није унет,
љубав
што се не жели.

Унето је: »кољи,
смрти, без одушка!«
а није оданост

храбра и досежна,
и није њено:
— Нек пукне пушка!
и није та пушка
сурова и нежна.»

Свеједно,
пре зоре крај ватре чобанске,
кад време за приче
још било није,
свеједно,
те јетке ноћи душманске
свуд се причало
о бекству с робије.

А он добего
тек из Главњаче
и тек превијен,
усне — још сиве,
прстима модрим
дуго
куцаће
за село бунтовно
директиве.

Свеједно,
те горке ноћи безданске
с дна душе, свеједно,
незадрживе

текле су приче
с робије другарске,
с робије једне
непобедиве
што никад ником не поклекну
и никад не изусту молбу,
с робије што је спремила само
младићке душе
за борбу.

Њен сат је дошо,
чаратани, луне,
њен сат је,
земљо на ватрометини.
Њен сат је!
Нека митраљези буне
слободи куцају
дане по ширини.

О, време дубине,
дани бојни,
човечни сад су сати,
сва срца су мине
на које ће њини
теретњаци
стати.

Другови моји,
земља дамара:

Промена! Промена. Промена!
Против ропства крвавих улара
у руке узмимо
дизгине времена.

На пут јој не стани.
За дан — векове смени.
За сат — лето покрене!
С њом и он
прибран,
узвreo;
преко заседа блесне
поглед му смео
и усне још бледе
да почне
живот ко песме.

На пут му не стани!
Куд прође,
вишња зарумени у тами,
ножеви од траве
о кремене њега
заварничаве
и свуд — куд досегне,
људи се исправе,
бол
легне.

ЧЕТВРТА ПЕСМА

ПОНОВНИ СУСРЕТ У ЈУТРО

Већ свиће
за радише
и мајке из авлије,
за фудбал који пикају
деца из града,
за малог голмана
ког и сунце
нежније
љуби у врат топли,
тамо где киша
не пада.

Скоро ће у школу,
помислио сам, биће —
шта хоће — радник!
шта треба — капетан брода!
а можда
учитељ као Зрењанин, и децу
учиће ...

Тад га угледах:
прав стоји,
леп
као слобода.

мислима многим осута,
а памтим
и пиргав лик
и глас курира из Прека,
тај глас надвоје преломљен
од смрти
и од пута.

Ал' не верујем куриру,
ни бомби о каишу,
ни длану у боју пробитом,
ни челу ког бразде две пруге,
ни напрслом гласу кад рече:
»Осто је у Павлицу«.
Не. Зрењанин хода градом
у ком
све мање је туге.

Свом снагом слобода ту дише
и кад се небо шукутри
и ждрали кад у јесен падну
сред вреса и троскота.
Жив је,
на бој он подсећа

док свом ширином јутри
у срцу и пољу без кључа
за стас
највећег живота.

И ту си, лепото јунаштва
што смрћу није престало,
на пољани, ту, где се шврћа
зарело —
гол
да не прима.
Питај: да ли ће тако
да брани
и све остало
увек,
обични дечак
из места Зрењанина.

Угледах га:
одједном,
изиђе
из свих даљина.

Пуне се њим улице
и он је сваки пролазник,
он задата реч часна
и љубав двоје младих,
он — звезда на застави
што вијори

пред празник,
он — свет који сав се види
под руком
што га још
гради.

На јурише подсећа
дубина тог јутра рана.
Пун је птица у зраку
и лиснатог замаха,
а срећа, ко тихи осмех,
продужује радост
у нама.
Тад осетих
жар рески
његовог живог
даха.

Пече.
А памтим,
у Босни сам, после Пете,
од сремског курира,
дечака
пиргава лика,
чуо смрт Зрењанина.
Гневно је плакало дете
кроз ноћ
у каменом селу
пустињом Јадовника.

Па ипак,
Зрењанин дише,
корача кораком човека
и замишљена му глава

ПРИЧА КУРИРА О РАСТАНКУ

— Пред мрак
опсада стегну
у обруч
ко осмртница,
три борца
и Зрењанина
с лисњачом размрсаном.
»Митраљез ми оставите —
биће вам заштитница,
а ви се«, шапну »кроз башту
пробијте
ноћас страном.«

У соби захладни.
Ко рањен
неко се трже.
С набоја нико
ногу
да одлепи.

Он тад ће мрк и већи:
»Ноћ је.
Шта чекате?
Брже.«

Лаћар
женски зајеца: — Е, нећеш,
брате мој леги!

На зиду се сударале
сенке
оружја и људи.
Плећати монтер побледи: — Пљујем
ја
наређења!
»Лако је рећи: пљујем!
Теже је друг бити.
Друг буди.«
Монтер се нагло згури
као под врећом
камења.

Тад спази
црни кружић крви
на завоја белини.
Ситно, ко изгубљен цвокот
монтерска сен неспретна
најежи се и преломи

напети лук
у тишини.
Њиз њену струну,
зар суза
не клизну,
неприметна?

»Понећу га на силу.
Не вратим ли га чети
ко месец мене јешће
кајања оштрог корба.«
Рањеник се намршти,
ко да му мисао осети:
»Задатак гласи — крећи!
Остајем. То тражи борба.

Сам реци: да л' Тису ће прећи
дружина претеретна?
Бугиш?
Крећи!
Да ли ми бацач ногу
у бедру
не откину
скоро?
Што ћу!
Шта могу?
За оружје лећи,
повлачење да вам штитим.
Тачка!
То ћу.«

Тад с пода шапну: »Мили, што пре
другове изведи.
За њих ми одговараш.«
Монтер завапи: »Што мени
увек само: Изведи?
Твој друг у добру
и беде
нек с тобом и смрт
подели!«
Зрењанин поцрвени

као од речи изразне: »Шта смрт?
Шта смрт?« загрца,
»Шта смрт? То не постоји.
Постоји
до победе борба
и борба
док бију срца,
а смрти
нема за борца. Је л' тако,
другови моји?"

КРАТКИ ДИЈАЛОГ С НЕПРИЈАТЕЉЕМ

За даску —
везани »шарац«
ко тешки митраљез гари.
А он наузнак лежи
и смеши се тање но душа.
Рафал! Рафал!
Рафалом
пут крчи: — Напред, другари!
кроз црни појас ноћи
над њима што се
рогуша!

Љубав што воли партијце
прешла је с њим обуку
и капларски га
муштрала
да не дише
док нишани.
Љубав ко стари ратник

зна угао који не туку
баљачки гелери
и дуги,
смртни рафали.

Љубав га учила
мржњи
с три ока на опрезу
и да,
до задњег шаржера,
метке
ко живот штеди,
и брже да премешта
траку
на митраљезу,
и сам превија ране,
пет рана
ко уједи.

У зраку су већ цврнути.
Пред њиме — бојно поље
и бројно стање:
све мање
непријатеља.
А шаржер?
Претпоследњи.
Не диши!
Што боље циљај
у свитај
из ког смрт ко швеља

светлећим мецима гвожђе
за месо пришива
и коље
и коље,
и стреља...

Ах, птице опет су будне
и пуно је лишћа
у зраку,
а земљом рибом и зрелом
од рујања и свега,
последње таме издишу
на крвавом сокаку.
Сам две паведрине
још тихо звезде
врх брега.

Ко јелен
тад
трже главу
с прореза пушкарнице.
Мук.
Па шум.
Ко пуже кроз грм
измеђ рафала?
Чији је то корак?
Ко се провлачи кроз руси бротњак
рубом границе
живота и смрти?

Је л' то победа?
Или крај горак?

За грмом
глас грмну:
— Говори ил' ниси!
Што су те самог
оставили
твоји бандити?
Без тебе
куда су се пробили?
Да л' према Тиси?
Правац ми реци,
и ти ћеш бити
слободан
ко што
јеси — што ниси!

Ћутке, жмурећи,
Зрењанин слуша. На длану мери
расејано
је л' тежи од других
метак последњи.
За цбуном ућута.
— Тебе од смрти — глас други се
цери,

више не дели
ни пола педља,
ех, непобедни!

Потамне од гнева: »Шта?
Смрти нема!«
И дубље узе
зрака у груди
да глас му буде јачи и већи.

Тад рече: »Почуј,
слободу
сам делим.
Сам бришем сузе
и људе учим:
кроз борбу — срећи.

Знам друговима стазе
унапред
за тисућ дана.
Нећу их рећи.
Знам где коначе
и куда их воде
борбени пут неуморни.
Правац ћу рећи;
име слободе.«

Твој сам, слободо, ко љубичица
што шумом клија!
Слободо, твој сам
и смрт ми никад
ништа не може.
С борцима твојим

у четворореду
борим се
и ја
и када сâм
смрт хватам
ко сад
за голе ноже.

СЕБАЊЕ НА ДЕТИЊСТВО И МЛАДОСТ

Прошлост ко свитац маштом пролети,
плане и згасне.
Ту сте, јањци детињства,
игре у младој трави!
Памтиш ли њоњор преслице
кроз дим крај лампе гасне
и приче о момцима
палим
за живот прави?

Знаш, школски граде, девојке
у пролеће обучене
и дуге шетње обалом
у предвечер субота
и бдења над књигама,
а књиге —
све забрањене,
јер уче
људи да учиш

азбуци
срећног живота?

О, дани кроз кошчато време,
још секу ваши прамци
реку, што у ноћ
однети
лаз младости је хтела.
Још живе чаири другарства,
први тајни састанци,
с првим пакетом летака
и поносом после дела.

Животе, проклет заувек,
ко борбу заборави.
Навиљци јој сви у мени
ко вали у бисерној шкољци.
Ал' данас, о, другови
из Шећеране на Сави,
у мени ће да потамне
љубави
сви пољупци.

Не.
Борац тек љубави може,
да изврца мед саћни.
Под усовима смрти
она је с њим —
пролеће.

Све муке робијашке
и ужас убитачни
покров су
што копнином
ни калац
њој скосити неће.

Ако у окршају
останем крај пушке своје,
нећу дуго
одоздо
мирисати љубичице.
До срца противника
кроз лапора подземне слоје
љубав ће ми изрити
невидљиве спојнице.

И ја ћу да нишаним
из тамних пушкарница,
кроз жиле корења што сам
земљи до дна пустио.
Између живих и мртвих
укинућу нож граница
свом љубављу што у борби
ко борац још нисам излио.

Не реци да ми је људског
ишта
остало стране.

Била је
једна девојка
између два тамновања.
Али све цвеће времена
што ми је било дано
цвало је
на суровом ветру
сна и јуришања.

НА ИВИЦИ

Општро је метак фијукнуо.
Мук.
Зрењанин гледа
у зору
и мисли
на живот што ће
смех да доведе
у села црна,
град изрешетан,
кроз тугу реда
пред пекарама и месарницом —
после победе.

Зна: спрва —
камен
мораш јести,
носити
подеран капут.
Звезда на димњаку

цвет је недимљен,
а људи — рески,
још подељени.
Ал' улицом стрмом
већ наилази,
звиждећи гласно »Хеј, Словени«,
шегрт промрзнут,
раздрљени...

Он с ветром звижди,
док Саву прелази,
уз сандук лимени,
старац крут.
Сремским ратиштем
он ће да тражи
сина
на ког је и горд
и љут.
А кад се врати
с војничког гробља
и падне пustom дому
у кут,
старцу ће људи непознати
исцопрану
шољу млека дати,
ко син му некад.
Је ли то дуг?

Нек јесте што није!
Ветре,

звизди јаче!
Рида горки старац
болем смањен, сук.
Ал' једнога дана сузе престаће:
сви синови биће
живи —
ко крух.
Тад звезда с димњака
биће цвет димљени
и ливом кључаће
маштовити рад,
а људи без бора
и сједињени
као мисли ће проћи
кроз најведрији град.

Дуг рафал —
па мук.
Зрењанин своје мисли шаље
дану победа нерођених,
још за видиком.
Дуг рафал —
па мук.
Тамо већ живот
тече даље
и сељак се здрави
на истом путу
с другом радником.

Размахни зато,
оружјем радним,
ћелијо Скоја!
Крампај под сунцем,
крампај под лампом,
крампај, не жали крвавог зноја,
брда пробијај мацуном и штатпом
из сна пробуди блиставе руде,
крампај под сунцем,
крампај под лампом
за земљу своју,
све људе.

Јер час пропуштен,
непробачени,
слободу спори
срцу хероја.
Потан,
понесен
у мрак тунелски
улетити с кордом,
опасност презри,
умор прегори,
ко митраљесци на чуке понети
љубављу гордом!

Зрењанин види: расту димњаци,
цесте, палаче.
Кроз вреву машина — ратни поклици:
»Норма! кубници!

Еј, бригадисто,
и сутра
дан ће!«
А он?
Да гледа,
у машти урамљен, стаклом
на слици?

Зар он који увек међ прве је стизо,
олујан у боју,
да не запева песму рада?
Њу не певати,
пре него падне
за људе и земљу,
душу своју?
Рафал и јуриш.
А он — још метак.
Метак им врати.

У зори
под окомитим оком светла,
до коже го се осети,
пуст, без последњег метка.
Тад бомбу за крајњи случај
одшрафи
— бомбо последња! —
и баци је,
првеној зени
у лице.
О, смрти без свршетка!

У кртом јутру
оружје преби.
Животу кундак се сломи.

На празне чауре
и сен под собом
ничице паде.

У том су часу
прелазили Тису
његови другови
од свега дражи.
Високо над њима летеле су
дивље гуске у стрелама.
— Шта да се тражи!
говорили су за грмом
жандари: — Још је тама!
А то су лажи.
И мртав Зрењанин
дању их је плашио
на мртој стражи.

Ти знаш: смрт често
најтежу косу диже
на човека који се за људе
бори.
У подне га је
сто сабљи боло
и тукло пљоштимице,

а била је
јесен
какву је жив
волео. С папњака гргуравог,
дизале су се у небо голо,
звиждећи,
селице.

ЖИВОТ КОЈИ НЕ ГИНЕ

Јутрос је све јасно
до неба страсно јасног.
Зрењанин је град
и ја му читам поеме.
У пуној сали он седи
крај друга из Обласног
и после
скупа одлазе
да доврше План
на време.

Кад вест ту сирене
објаве,
пошљите по мене песме,
што вам их дајем
за везу.
Оне ће ме пронаћи,
ма коју газио стазу
и ја ћу опет доћи

да живот ваш препознам
по радости у граду
и обиљу у срезу,
лепоти на сваком образу.

Не реци: »Живот је жртовао ... «
кад цвета слобода за коју је пао.
Не реци: »пао ... « кад као ударник ради
и после,
у мору, лети
плива
свој стари »сек воде«,
уз »краул«
најбољих радника у бригади,
у истој трци,
једној штафети
слободе.

Ал' ако рат опет ...
Ако рат опет навали,
он биће
све тисуће младића што одмах креће
да се као бели вали
храбри, ал' оружани
дигну
до врха јунаштва,
радости његове
највеће,
спремни
на сваки метак

да одврате с тисућ плотуна,
спремни
да се до краја
уз пале другове боре,
и да ко вихор
светом
раздувају пожар побуна
и да се до слободе
победама не уморе.

Из града — дваест тисућа,
из земље — милиони,
кренуће
ко пролеће
на смрт кроз таму густу.

Тад га угледах: небом
и земљом су он
и хероји
прошли уз трзај брзи
ко звезде у августу.

ПЕТА ПЕСМА

МИТИНГ

Нек ветар јесењи
и дивље гуске
чине своје.
Нек селице љутим перјем
фијучу у стрелама
пут белих пржина југа
где птицама топло је.
Али с пролећа
сва ће се крила
вратити нама.

Знам. Све знам.
Мртви се не враћају.
Мртви не одлазе.
Памтим девојку свежу
ко пролетња обала.
Са Зрењанином је прешла
све ватрене богазе,
а љубави — прву реч.
У рату је остала.

Друго сам желео рећи.
Пала је храбро и траје.
Ал' ропство што није хтела
може ли штети ико
ко цвет слободе зна
и зна слобода шта је?
Не може. Не може,
не може више нико,

па макар морали
опет
кишама смртним прокисли
лећи у ров
пребитих кости,
крваве коже.
Зрењанин без слободе
није
ни да замисли
умео живот.
Има ли иког
ко може?

Нико?
Одлично, земљо моја
неравна с краја на крај!
Шта? Изравнали су нам,
велиш,
живот лични?

Ко си? Обични човек?
И он је то био. Волео је мај
и јесен. Ал' дани су били
и тад
необични.

У чему је, обични човече,
живот обичних људи,
кад необични су дани,
дани што чине човека,
човека који чини дан
да тамни
или да руди,
а време мутно од гнева
тече као крвава
река?

Не постају ли тад људи
с уморним телом од рада,
бомбаши бржи
од звезда
што пљуште у ноћи летне,
није ли необичан,
и прости човек,
када
Партија стег пободе
у дане изузетне?

Како се тада код нас
најличнији живот
зове? Просто
и весело: — Другови,
пушка о десно раме!
»Просто« — не што је лако,
ни што си преконоћ посто
борац ког само тешкоће
и пркоси
маме;

»весело« — што без слободе
не може да се живи,
а живети за слободу,
одувек — весело је,
јер она је природе ведре
ко људи неустрашиви,
а верна — као партијци
што смрти се
не боје.

Знам. Све знам.
То можда није
песма.
Митинг! У »Борби« смо слично
већ јутрос прочитали!
Исправно.
Митингујем.
Па шта?
Што песник да не сме

у својој слободној земљи
песмом
митинговати?

Ја певам хероја ког волим,
обичног члана Пе-Ка.
Знам, и јунаци
од рањиве људске су грађе.
Но разлика је: и мртве
њих партијски рад чека —
по лицу свом
лепоту
да кују
за другове млађе.

Брана ко нож пресече
и преломи
реку надвоје,
а после,
натапа поља
и покреће турбине.
А смрт?
И смрт је брана
у животу борца,
који је
слободи, ко жени, дао
дела,
мисли,
и име.

Ја знам шта знам и кажем шта

ВИДИМ

Је ли то мало?

Галерија и партер

у чвор су се један стисли

да науче храброст срца

што није признавало

да без слободе

може

живот

да се замисли.

Ја кажем шта видим

да би

са њим

сви пропевали.

У препун театар је ушао,

кад почео сам песму о њему,

друг више него је места

за људе било у сали.

Ал' видим: друг прекобројни

пажљиво слуша поему.

А мени је, да се закунем

пред њим

у те стихове.

Нека ме сваки стих спржи

и згроми ко муње небесне,

не винем ли се, да крв

ми тече сва за другове,

не дам ли сву снагу свести

животу

да грли ко песме.

Ал' хоће ли у себи

јунаштво

сваки да нађе?

Је л' јунак човек?

Онда,

нек херој буде свако!

Од истих се кости граде

све прове људске лађе.

Заплови!

Курс ка јунаштву!

Је ли лако?

Лако није. Али је нужно ко зрак,
још битније.

Стопут је лакше надупак

из мањерке

смрт пити,

но уз завичај цели ухваћен

у ћелије —

роб бити, роб бити,

роб бити.

Пре нек ме песма сажди!

Сред прошарице спржи ме,

о песмо!

Зрењанине,
широки граде у равници,
дуге су твоје улице
а сви се димњаци диме,
ал' ти си с плугом
на њиви,
за стругом — у творници.

Ах, нисмо деца! Црне се јесењем
угари родни.
Осам нас лета већ хране
хлебом под ким су жртве,
ал' тај је крух све снажнији
и ми све више слободни,
док срце бије
једнако
за живе и за мртве.

Један удар му за нас,
други, за њега — дамари,
за њега равничари, за све
који се боре.
И свуд је у држави.
Крај вас се, граничари,
у хладне ноћи
на стражи
и његове очи
отворе.

Не обарај пламени поглед,
друже мој горљиви.
Био је обичан човек.
Што не би и ти био,
што не бих
— то је смисао —
што не бисмо сви живи
радили — и то је смисао —
као он што се
борио.

Што да не растеш све више,
до своје људске висине,
журећи, ко девојци,
смени на радном месту?
Пребациш ли норму дана,
тебе ће дан да вине
до среће која ти даје
сву земљу за невесту.

Треба ли срца за то?
Срца имате,
ударници.
Поновите за мном:
Бићемо вештији ложачи,
спретнији монтери,
бржи рудари,
све бољи радници.
Реци са мном: кунем се,
на делу бићу све јачи,

знањем руку, снагом ума,
ударна земља моја.

Ништа махнито. И морнар почиње
пловидбом обалном.
Ал' град може тисућ пута више
од једног хероја.
Је л' тако,
другови под заставом синдикалном?

Време је с нама.
Полако. Лакше је данас расти
но јуче. А је ли ко
већ стасао
до његове мере?
Не чекај више.
Засуци рукаве. Заласти
увис,
до пуног свог раста,
међ небодере!

Где су небодери?
Свуда. Разговор воде са цифрама
плана; капљу над
књигом; с крампом се
зноје; на жетви су
били; сад граде с песмама
фабрике што праве
машине и хероје.

Ти небодери — где су?
У партеру их има.
На галерији сам их
међ вама
малочас препознао.
Није ли летос тај срез
пшеничним вишковима
свих шеснаест милиона
са Титом
обрадовао?

Друже планеру,
смелије!
Свака нам бројка до глежња!
Веруј у слободу
и људе
који су њени.
Двапут да План ти је
већи,
снажнија била би чежња
да бројеви му буду
сви редом пребачени.

Под Зрењаниновом сликом,
пред очима што пркосе
хајкама што га ни мртвог
нису смртима стигле,
пред ока два што нас мере

и у себе уносе,
да би све старо са нас,
ко љуску с плода дигле,
закунимо се!
закунимо се!

И ти, друже, и ти
понови заклетву са мнош.
— Све док муче и кољу,
док гоне и тлаче и бију —
и ја ћу се бити.
И нећу стати у боју,
већ даћу вољу,

срце,
машту
све снаге
животу среће
на вагу,
и нећу да се умерим
против судбине љуте,
до истраге гонећи
бол, по крвавом трагу,
док не стигну
жетве једнаке
за људе црне и жуте!

Закуни се у те речи!
Ни зној, ни крв не жали,

док не дођу свуд хлебови
сви бели — и за црне,
и, човек — човеку раван,
ко великом народ мали —
на слободу,
све струје живота
не обрне.

Закунимо се.
Закунимо се у живот
за који је пао
Зрењанин,
друг човека сваког
јер члан Партије,
у слободу коју је с нама
заувек извојевао;
закунимо се,
у битку до победе
што се бије,

пред митраљезима тешкоћа
што још ће да нас косе,
пред споменицом
коју је дао
земљи на груди;
јуришаћемо
— закунимо се —
док стег Комуне
не буде
људска Слобода свих људи.

ЗРЕЊАНИН

1958

ГНЕВ

Не могу више у тој цепној клетки дана
од изнутрице без нутрине.

Не могу. Пастуви смарагна врата
не долазе више из прерија
натоварени призорима ноћи без ивица
од месечине.

Нек опет, ишчашен из навика, слободни ветар
маштом ми завија,
нек одмах разнесе бубне опне досаде.

Она је та медуза, тај балон, та
беда сувог хлеба, тај свети обичај биштења ваши,
тај лонац што се клања, то тело, ти лонци,
ти голубови пребите кичме,
ти црви без хоризонта,
те петкаре у петак, ти увек у уторак
у то рак-уторци,
те увек исте из бунара везане нафте
на ропском језику сукнуле сапи
каравана једва оседланих једним још прозирним
пролећем с једва зеленим

трљем. Оно није одмах ту на трулој ружи навика
јер оне су од першуна, а не од љубавних
златних капи.

О, зашто нико са мном не удари челом у тишине
— Борци! — вапим — К мени! — пеним.

ПИТАЊЕ

Је ли ако да сванем против све три глади,
је л' ако слив смрти да сврнем са живих,
је л' ако да кулу свих зебњи разградим,
и дани — је л' ако? — да су још небили?

Је л' ако да вратим љубав њеној тежи,
вечном магновењу на точку промена?
Је л' ако поноћним мраком што сном бежи
да сломим времену трокљуна вретена?

Је ли ако да с ухом на билау тог п р о ћ и
глоћем звезде што се против себе боре?
Је л' ако да жару одувек без ноћи
кажем бледо име цептаве још зоре?

БЕКСТВО И ПОВРАТАК

Будућности, оче судбине, смртни укусе глиба,
премнога ме и за срџбу што коврџа ме у човека
без брида.
Исувише сам роџен да везан за паклени круг
жила
до смрти дрхтим само у води гласној цвокотом
риба,
до смрти кротак под јајном перути гњида.
Ако имам било, ја нећу у бескрај понављање
била.
Више маште у хладу где топи се восак тајне,
не она.
Можда сам грешка. Премнога ме да не звоним у
звона
нових васиона. Исувише сам роџен. Не тичу
ме се
женски раширене ноге тог неба без стида.
Ту сам. Спуштам завесе.
Ту сам. У води давим своје дрхтаје
и усправљаам се против глади што чинила ме
туђим себи,

усправљаам се против неба. Изнебим
против неугасне
жудње за другим што не баца само рџса плену
на трзаје,
вепра на кртичњаке. Будућности, ту смо. Чујем
ти кораке гласне.
Устаните, земље! И ви, дани. Против глади. И
ви, ноћи.
Против глади трајне.

Будућности прошла, судбино смрти, горки укусе
понављања,
прећутати уједе закона,
бич непристајања. Прећутати близњаке с улара,
тај бич и сан који гонио ме да сањам како ме
сања
једна друга васиона,
једна друга љубав слободи у наручју што не
стеже
осећајно месо. Прећутати опруге на туђу
команду. Прећутати мреже.
Прећутати навијени сат била што у мени дамара
и вименом млечних путања.
Прећутати вечност преклану преко грла полутара.
Прећутати то дамара, дамара, дамара, тај полазак
из пристаништа
увек на истом прагу предсвитања
у ништа. Прећутати
то ништа. Устати. Устати.

ТУБИ ПОЉУПЦИ

Издасти из грча свих мртвих у теби
дан с ликом што неће у покров да платни
док из крушних пећи опет не исхеби
нових пољубаца корал оковратни.

А ја? Гроб што љубав одвезује гробом?
Грлитељ времена? Отимач о престо
слободе крај тебе, у теби, с тобом?
Не знам ко сам. Лик ми из зрцала несто.

Можда сам свом лику сâм убица био?
Ја? Ништа. Клацкам се. Час сводови кишњи.
Час удар о земљу. Је л' се тад разбио
лик сна, лице наде? Узлети — излишни?

Не знам. Река тече. Смрт лицу лик скине
и капље низ јаву свом Савом што дави,

па ми, непаивачи низ олук судбине,
ни волећи нисмо родитељ љубави.

Преластим. Из крушне пећи тек исхебим
а лик ми ланени у покров већ платни.
Ипак, и без лица, дрхтећи ја тебим
ја, туђег пољупца, корал оковратни.

ЛЕТАК

Глади, туго, страво, горки плачу жена,
у име дана и биља и нечег што још не врије,
из подземља без облика, из мрака насуморена,
напред, за још једно није!

Напред, траље давног ветра отпалог с откинутих
дизгина
и ви из стајаћих простора отеких ногу, и ви с
нама!

Напред, сунца избљувана из кратера дивљина
у стабла и душе, сунца откопчана,

напред! Свако од нас је порицања грч још
неслућен,
још неизбио сасвим из себе с ауреолом сна свих
живих,
а ипак сви смо изгргољали у дан тај опшамућен
с истим задатком: дан тај да се прошири.

Напред том дану тврдом од стабла до мозга.

Тврди дане
зазидана трбуха, зазиданих чула, дане премногих
жртва,
дане тврде светлости исукане из корица душе
размрсане,
напред, напред, преко мртвих,

дане распорена неба, с анђеоским превима палим
на наше решетке,
не окрећи се, дане шкргута, нек срче ти бору
прова,
дане запенушани, са нама испршени пред све
метке,
дане неоклопљена само срца, дане подрума, дане
без крова,

напред! После нек буду мекоте за будуће изло-
жбе твојих добардана,
после нек сине твоја велика сиса избачена кроз
прозор облака нага,
сад још је напред упркос свих смртних рана,
сада, без бора још, без туге, свеж, млад, буди
глува снага

што насрће на сурова лукавства непостојећег
што без нас гњије.
О, дане напред, за једно још није.

У ПРОЛАЗУ ДРХТАЈ ЗАУСТАВЉЕН

Каква зверна сенка под оком у хуку
бескрајна, не, зебње, не, блеска, да, смрти!
Каква река меса стење још у луку
за ушћем где облик прсле дојке дрхти!

Какав прасак мисли — бескраја ходници!
Какав двојник — видик који се с мраком пари!
Какве паралеле ови љубавници!
Бескрај њих не спаја, њих — пожари.

Очни капци — капци! Какви недодири,
та прошлост без меса, то месо што расте!
Какве мисли за убице — ти лептири,
ти бришући дани земље лептирасте!

Какав сунђер преко света, да, умења!
Каква бура жеља полази из града:

време погођено у тачки безвременља
расте у сну, расте на дну. И не пада.

Какав шкргут — трска с ломотом у струку
умирања, не, борења, да, славуји.
Бити! — виче љубичица свом јауку
у ком против неба дојкама исхуји.

БЕСКРАЈ НА ДОМАКУ

Жено из мене заставом водолавном бризнула
пре но што сам изговорио име
вечности од крви, вечности од дима,
одшапутано изгубљене главе, замршених руку
у муњи

којом падам на слепо пршљење,
насрћем на коврцаво прстење,
ударам замагљен сунчаним капљицама срџбе
хрлећи небу за реком рђе,
тражећи тебе у борби под телом тврдим,
бескрају блиска.

Жено од траве, жено од стида
стада растурених
пред светлошћу ван замке
којом ти оголим дуњу телесну,
ту тесну лабу крцату буре с две куполе над
морем,
пред којим не шеним с кошавом

онесвешћеном кад сам ти такоо
кожу промуклу од дрхтања
цвекотавог, тог тиктакања против смрти
у љуски, с кристалом у ком се не понављаш
бескрају блиска.

Жено од снова, жено од јутра,
зелено млеко пред душом волим ти, жено,
трпчане власи над лапавицом мяса чезнем ти,
жено,
ноћ у гласу, жељу у жлезди стишћем ти, жено,
у грлу јецај у снове кад исплетем,
завесу кад ти разгрнем с даха, у свице кад
запалим,
у небо кад исфрцам, кремен кад му склоним
да шикне незнани извор у ком се већ
журно провидим,
у двојеном смислу
стижући без даха
бескрају блиска.

РЕЧИ ОД КИШЕ

Вољеној теби не шапћем
брујем кроз бруј бумбара,
ја шапћем? Не доћи! Доћи,
две сам ти разбио трмке
не шапћем: О, доћи реци
где опран нам глас изгара
с мувама дана који лове
у смртном скоку пастрмке.

Кроз кланце крви ја шапћем,
кроз млечност меса што сева:
Не доћи! шапћем ти псећим
режањем, не шапћем, вријем;
ја себе на рулет дана
бацам, чип нисам, ја шева,
ја шапћем парним уснама,
не шапћем кроз ноћ што лијем.

ПРВИ ЧОВЕК

Споља је каква јесте јака тек пробубена,
безбрижна струка, лака у куку, витка у пролазу,
без отпора невиности мушкој што зове невиност
жена
кроз парк до сна с хиљаду срца на образу.

Њен ход не повлачи границе између државе
љубави
и земље пожуде, глас јој не дели глад дојкиних
врхова
од глади млека. Помилујем је, привије се, сва
мала: један травни осмех безглави
без страха што трепери над шаком свих на свету
тигорова.

Одјекује. Одједном јој посрнуле очи зацикламе:
тај одјек. Нагло из удвојеног покрета прса

тад расањених избија лик што збрише сунђером
помаме,
сву посну туђину и, дошла себи, цедећи сок тог
мрса

постаје лице налик на широм отворена врата
свих кућа,
на занос предан поду, на врисак испао себи кроз
прозор, на огољеност пролећа,
на разбрављене усне до мисли, на посувраћен
шљунак трбуха до плућа,
па мезграм свом снагом ускипео из земље у
дрвећа,

којима шестарим над њеном немоћи: о, мириси,
о, кише!
шестарим над том искром надошлом до неба у
растегљају
муње што удишући свет не уме више да дише
над њом што тако дрхти у наручју мом дрхтају,

том цвокоту снаге што у њу утискујем да свиснем
у њој, која ми се безумна враћа просећи мало тог
краја
без смираја. И прска цвет удвојен: ти вриштиш
кад вриснем:
први човек на обали новог тек откључаног
бескраја.

ИЗНОВА ЦЕО СВЕТ

Ако то ниси ти, ако се не љуштиш као љуска
с плода,
ако си кошуља црвенила која се не скида и дан
кад скине
кожу с мяса ноћи и тајну с мог далеководо,
зашто ти просјак ван мене не проси име груде
где последњи анђео на живе просипа бунаре
тишине,
зашто рудар не гура кроз поткопе руде
вагоне које је осмислило твоје неонско име?
Зар су, ако си жива, ако се ниси убила,
крађивци свет украли из џепа мртвила?

На окуке селица, на ноћи без руке
напиши љубав изнова;
на мишице снова, на колевке, на луке
— ужаснута њена слова.
Ако то ниси ти, што онда севам, што раздиру
ме олује?

Ако јеси, што ласом грђења не вежем
бегунца из мене пуштеног низ струје?
Рибару огњених риба, време је! Баци мреже!
Извуди из опрљене реке грома лице неунакажено
од болова.

Свеже!

Па нек су то синови унука неких синова.
Па нек су то синови љубавних само снова.

На ветар дат петама, на опасач дуге
урежи кап крви без крова.
На катапулт сунца — ту љубав! На опруге
мисли — изнова. Изнова.

ТРИСТА НЕЗАЗИДАНИХ ВЕВЕРИЦА

О, млечна жељо за умом без мене,
О, траљо тела што тело већ ниси
петнајстог дана глади, намрштене
руке ме лове двапут на тој сиси.

У сваки јој уздах улазим још неко,
окован ходам њеним двојним трагом
и пролазим кроз зид што, спор и набреко,
до снова свег ме зазидао влагом.

Тело потрошено. Ал' искра нечиста
изграби снагом што је живом храна:
из стезника цигли веверица триста
настављају жеље букнуде из рана.

СЛАБОСТ

У вучјој јами пре вука
у сну ме лист омами,
три јасна имо је звука,
два препознам у тами.

Сан наше срца испија
с обрине бунивног врча
свој гутљај, и то је лука
једна без догађаја,
с даном увек од исте
жмираве туге без грча,
с лепљивим само женама
на вратима смираја.

Један је звук корова
други је дивљи воњ риса,
а трећи је као да као
вис је и поглед с виси.

Па како да се сместим
на дно те раселине
и грлим мукле бразде
свакодневној пољани
кад не знам трећи мирис,
можда и нема име,
ал' њим толико мами
лист какаоа у јами.

Он нема поређења.
У исти мах пут и лука,
у исти мах човек корења
и радости сва три звука.

УБИЦА КРАЈ МЕНЕ

То бело. Гроб отворен гроби.
Ја паклу сам везан у соби.

Не пише ми, не одговара.
Не воли ли? Воли још? Вара.

Освета! Два заклаћу петла
на снегу Попокатепетла.

Црно. Зар била је несретна
бивша ли слатка Етна?

Опрости! Клечећи те моли
твој вечно горки Стромболи.

Ти не знаш још како те жели
твој мали Монтеверест бели.

И како те троглаво воли
твој Триглав троглавоболни.

Реци: која те глава уби
што верно не знала да љуби?

Ал' ниједна још није трезна.
Самица паклено тесна.

ТАНКА ЈЕДРА

Сред простора пакла узетог комаба
на хрпи су мора сва нагомилана.
Из валних им рупа у грчу се раба
барка с убитачних небеса одрана.

Кљун јој одмах цепа мору живац пене,
кида жиле дана што до дна оголи,
ломи шарке врата таме, запањене,
што танка та једра против неба воли.

АПOTEKA

На ти овај поглед с три батерије сна
и узми још кришку анархије жеља
намазаних бутером и медом. И на
ти још кришку љубави и кришку весеља.

Чекај. Узми још ту кришку зазубице
с пљувачком бумбара, дугим постом гатке,
кап будућности с ненашминканим лицем
и кришку смрти, њене руке глатке.

Још чекај. На ти кришку једне тешке
тачке
у којој се, не секући се, већ секу
снови и дела крви убилачке.
Помешај то у слуху, попиј у млеку

и баци све у реку.

ЗАМЕНИЦА ДАЉИНЕ

Даљина што ће место нас бити
јеца нечујно на дну гркљана
у ком се туга маглом не сити
кад штап се воље преко ње слама.

А љубим је, и моја сва бива
упркос оклопу забрана;
упркос казни што ме снови,
кроз шав оклопа сенком тог дана

ка телу њеном што се открива
под бичем идем црн до длана,
ка болу већем што ме одзива:
то је та борба — моја тама,

то је тај јецај на дну гркљана,
то је та глад што се не сити
и кад сам жив и кад сам рана
даљином што ће место нас бити.

БАЛАДА

Ни у сну ми усна не таче
шум лиснатог јој бока.
Иједног човека док плаче
ја — чист на оба ока.

Избави! — нерођена деца
зову с плавих отока.
Над трском усна месеца
ја — чист на оба ока.

Јесам ли? Јесам ли? — Прегажен,
времену падам с рока,
нежаљен, нељубљен, нетражен
ја — чист на оба ока.

НЕЧУЈНА ПРОБА РАСТАНКА

Лежај се нагло савио: духну с окна двокрилна
гнев двопапкарске душе у клештима свог

процепа.

Ишчашена из зглоба, заурла јој тад реч збирна
кроз цеп осећања излазећи свести из цепа:

»Мора! Нису то изговори!«

Реч побледи. И настави, тврда:

»Рођењем не могу да волим док гори
земља под ногама. Зову брада.«

Што да гори? Што да људска реч усија се бела?

Што да ван оквира дана забезобзири снага,

кад једном, једном свет биће жеља? Што

ускипела

љубав да не драга усну што усни је предрага.

»Недовиђења. Нек је страшно
и пре но што смрт груне.
Рођењем морам волети ограшно.
Здраво. Зову шуме.«

И осећати и знати и распет трпно јако
пребациван с таса на тас, бацан у цеп из цепа:
двопапкарска то душа не би што хтела би јако
а сме да воли што воли у клештама процепа.

ДАТИ

Шта ти могу дати? Сиромаштво цвета?
Задужен да будем, исуко ме мач
блед од гнева овог преконебног света,
строг од срџбе. Бодем страх, зној, бол, крв, плач.

О, коренско небо, себи прецртати
дамар једносмерни од јаве до дна,
је л' то бити, је л' то вечно понављати
несвршиви торзо мистријама сна?

— Бости себе? — Гинем. — Друге? — Волим.

Умем

ли ја сећи оштрицом што шири пред лет
снове у глас надвести: — Свих смрти грумен
постао је ноћас још небо Свет?

Шта ти могу дати? Смелу радост бића?
Задужен да будем, исуко сам мач:
тајни гнев открића свих строгих младића
који не пристају на страх, зној, крв, плач.

ОДВАЈАЊЕ

За тебе светла магновење
и жустрих трава младо ткиво
и тајне крви жуборење
кроз све што гине да шикне живо.

О, препелицо, о, немуштење,
за мене друго: сна посртање
и трајне срџбе гласно пламење
и буне густо крволиптање

и немирење.

СТИСНУТИХ УСАНА

За криком свитања косац у замаху
сруби ми са сенке ход неуплашћени.
Слободан. Зацвили ми корак у праху
где липте кепеци из сна. Отпуштени.

Ако се кајеш за ишта што си
свету под сунцем пркоса дао,
ако се кајеш... Крило још коси
и ничег му није на земљи жао.

Кроз корење ноћи настављају путе
крила изнад ноге што је покошена.
Желим ли дан хлада што меће капуте
кад ивица сунца — болом обрубљена?

Ако се кајеш за светлост бледу
што те на дојке престати звала,
ако се кајеш... Знам ја још једну
што летећим морем гњура изнад вала.

НАМРШТЕНА ПЕНА

Насукан на плићак пажње нерасуте
пеним. Дубоки вал мужјака
рони у жар унутра. Непрестано.

О, тамо,

две мисли се мрште. Смрт слуте?
У одшкринуту бедро целог мрака
ронити, ронити, ронити само.

НЕСАНИЦА

Спавај на роковнику дана закованих врата,
спавај као све друге.
Не сањај ме стасалог сунцу на врх зупчаника,
несавијеног у дуге.
Спавај уморна од туге. Нико неће доћи.
У нежност не изгранај.
Спавај. Можда ће сјај прави у сну доћи.
Толико те сањам.

Сањај шта било, време није одбијено још сасвим
од сисе љубави.
Сањај шта било. Време долази: горчина у устима,
светлост у страви.
Сањај. Било је смисла у свету нужности.
Не мари што више та жила не бије.
Сањај нежности што ће бити. И крв опрости
свакоме кога није.

ЈЕДНО ДАВНО ЛЕТЊЕ ПОПОДНЕ

Данас је и влага уједначена као топлота
једног света претвореног у лежај за свилене бубе,
дан знојења на трави, отварања лубеница крај
мора.

дан сломљених стрела, дан што пере зубе,
дан продужено жељан девојке, дан чежњив као
жена,

дан с руком на струку гласа под ким сам одзвања
као цвет неуперен ни у један циљ кад уздише
и само сања,

дан што се протеже у петелку с главицом лако
поцрвенелом

од мутних врења,
дан који нешто би хтео, а не зна шта, па чини
шта било

од одушевљења
безразложног, али одушевљеног од дна материце
до усана

што се смеше са заљуљане мреже,
тај дан сит и раширен, тај дан што ведар расте
до ноћи што га не осваја,
што га удваја и у бескрај
истеже.

ЈОШ ЈЕДНО СЛУЧАЈНО НАИШЛО ДАВНО
ПОПОДНЕ

Спонорне коже човека садржај један

ољуштен ...

Има дана, има дана кад завесе воље дизгинске
не могу да замраче тај сјај у њу обучен.
Пребијте кичму љубави, руке правде истинске.

Има дана кад грца у сваком звуку,
има дана који је снесе као јаје,
има дана који је силом доводе за руку,
има дана кад ту је. И не престаје.

Има дана, има дана кад тог себе мање се грозим:
са сваким комадом челика тад фијуче њена слика,
из сваког пуцња бризгају обложене мисли
о њојзи,
са сваком ма где раном липти ми с дна чезника.

Има дана кад стане машинско срце правде,
има дана кад умори се воље метална опруга
има дана кад ниче из смрти сваке младе
с лицем лепим као дуга туге изнад палог другга.

НА БЕЛОМ ХЛЕБУ

Сломљен је хлеб бића, један ја оклева:
две трешње бескраја лупају у гоч.
Јечи с преврнутог корита поднева:
— Да л' само слобода? Да л' љубав? — Сву ноћ.

Недељиво срце познаје те глади
љубави над борцем, љубави под њим,
расед тај, лепезом месеца што хлади
сунце с ишчилелим рукама у дим.

КЛАЦКАЛИЦА

Два лица загризу црних дамара
свако у једну реч задату
у стас без недра и бедара
у глас што неми сав у цвату.

Бити:
прећутати
прснуло лице
суноврати.
Снити.

Задат свом бићу, задат другу.
Па како — љубав, а смрт тлачи?
Можда на изглед једна реч другу
пориче ћутњом коју не значи?

Снити:
прећутати

прснуло лице
свих суноврати.
Бити.

Све више ја сам: нешто крити
и модрих жеља од судара
лица о лик, а крв је бити
лица о лик, а бити — не бити.

Бити:
прећутати
прснуло лице
суноврати.
Снити.

Не сићи низ коноп тај што сном вара.
Набачен увис, он савит лежи
твом телу на дну мутних кошара
из којих реч никад не бежи.

ЖЕТОН НА РУЛЕТУ КРВИ

Иглу компаса љубави окрећем у сваком смеру.
Свеједно, иако ме не љуби као што ја је љубим
на истоку, западу, југу и северу. Ко себи
зна меру?
Баци на кружење крви руднике осећања. Нек
губим.

Ништа ил' ја. Је ли шта немогуће
на полу од снега до свега?
Усне остају вруће,
разлози — ни од чега.

Нема доказа да је тако. Осећам. Ничег на дрвету
првих прича, ни јабука, ни знања, ни мајке
човечанства.
Иако сам изабрао тај пут због људи свих
на свету,

нек' гинем. Тражићу добитог себе у пустињи без
пространства.

Ништа је ја. Ни за шта нема доказа.
Пољупци нису криви.
Под стиснутим оком стаза
и гинући се живи.

ЧЕТИРИ СУ КВАДРАТА НЕБА ДАНАС СЕТНА

Поломљено је небо, зелене падају кише
које нису зелене, које не падају више.

Не плачи и ти, не сумори.
Кише су ведри разговори.

Зелене се руже за оградом. Треба их брати.
Ко каже да су руже за оградом, ти сунуврати.

Не шумори, не шумори, не бокори.
Док кора туге не прегори — и ти се бори.

И ти се бори и ти се бори и ја ћу пасти.
Не одговори, не одговори: руже ће цвати.

ОДЛУКА ЈЕ ПРВО ПУЗАВИЦА

Савијен од чежње у колут, том копљу
на трен палим лампу мисли небезбедне:
из кошчате ражи даљина у снопљу
диже крвожедне две руке, две чедне;

две су плаве очи маште пенушаве
две су биле локве ослепљеног зида
две ме снежне зову на дојке сестраве
две ме закопале у подруме вида.

Која ми је од две сад негоикија:
она остављена ко одгризак росе,
она даља оку с телом које змија
као колут чежње око копча што се

мог
увија.

ОДЈЕК

Загледан у лог свој видим рад ропски људских
појаса
и чељуст што черечи мора свих глади без осеке
и вечност заривену у одласке сваког часа,
ту смрт што без предаха баца сунчане опеке

на мене, месишта пребита на три живчане реке.
И делом се одбијам смрти из набубрелих таласа,
другом трећином загњурен у дугиних боја одјеке,
видим тог трећег себе, везаног сенком без гласа,

како костуром љутње у зимску угнутост дана
зарива нож кроз грло целог промашеног лета,
од земље до спољњег свода, где попрскан звездама
у магли својој узимам невиност смрти. Освета!

Освета!

ДЕВОЈКА

Запуштити уши корицом хлеба тврда
од отиска његових зуба. Њих да чујем.
И грлити, грлити место њега брада,
где живог нема тугу да ми трује.

О, јутро, о, струје.

Нек ту је где испијам смртне сузе наше
и једну још годину целу од три зиме.
Светом без једне речи дрхте крила
 маште:
не лете вољењу с именом низ плиме.

О, јутро, о, име.

Не чујем: не видим, не чекам, немам
 врата
ичему да отворим, икоме. Ни жртви.

На састанак што имам иде се без сата.
Стижем. О, нигде! Без иког се вртешка
 врти

кроз јутра. О, смрти!

КРИШКА ПОЉУПЦА

Љубави све више, мене све мање:
кришке пољубаца и у сну све тање.
Стој! Ко иде кроз густиш тог бола

трагом једног другог сунца на помолу,
патрола или она, свом телу изишла из оквира,
она која низ фрулу геизира свира на полу
магнетску песму немира?

Је л' мрак коначан ил' магновење
вај звездани точак Великих кола
што преко мог бића јури у сreteње

лудо, како се жури само загрљају
набреклом и под копитом звезданог
радоскрнавља?
На мртвом мом лицу — опиљци пољубаца не
рђају
набрекли од здравља.

ПОГЛЕД НА ЈЕДНУ ПУЧИНУ

Затрпати пећину страве баченим собом у
урвине.
Не подсећи кржаве канце, одсећи руку злочину.
Пресећи грану порекла, испловити из прашине.
Не вратити се. Залупити за собом врата на
пучину,

где у зеници тужној ветар надима месеце у зрну,
где из сваког месеца вири очњак бола што не
трне,
где црном чељусти закона насрће јави на крму.
На гвозђа обрни рукавицу снова од паучине

и лупи по млеку од памтивека млечних свих
прича.
У ланце лук осећања, сан телесног моста љубави!
У окове преживаче нагона, понављаче бића!

Курс — мосту над почетним телом! курс — свему
што још не плови!

Затрпати пећину страве баченим собом у урвине.
Не подсећи кржаве канџе, одсећи руку злочину.
Одбитом граном испловити том трену из прашине
и вратити се можда. Отворена погледа на пучину.

САУТЊА

Пре но што стигне јутро са меснатом усном
мушком,
престаће да се врти воденица коло, женскомушко.
Свет под пушком.

Нека искапље из чесме покварене залогај мог
гласа.
Нека не стане цео пушки у одаје. Само до појаса.

Нема мира, мира нема, несмирен је и тај камен.
На посне скуте бездани, с вама ћу да паднем.

И ја сам хитнут циљу с којим се морам слити
да бих с тобом удвојен био, утројен. Погодити.
Погодити. Погодити.

ПРИЧА

После сваке битке и пре боја
видим што очи не виде а јесте.
Знам и што нико не слуги. Од безброја
рећи ћу само цесте

целе од типине спуштених капака,
испод којих жеље у ствар се претворе,
и глећ месечине одморна корака
ил' у ма шта друго, у образ, у море.

Свет се нов отвара и нигде препрека.
Свуд пива, сендвичи, бродови у луци,
на дугме — зима, лето, језера од млека.
И љубав на први поглед — при руци.

По вољи ноћ? — Ноћ је, град у жаруљама.
Сат касније — детињство? — Звона школска!

Трен после — старост? — Права ил' с власуљама?
Све може младићства цеста великоколска.

Детињим ли пре битке, после боја?
Видим што очи не виде а биће.
А стид ме што правда се тврда кост моја
пред крвљу што лоптећи смрт тера на приче.

ЈЕДНА ТАЈНА

Као сат навијен на лета у потним кошуљама,
август одгурну снег и у поток скочи.
Тад нагло угледам: кејом, не! — обалама
враћају ми се њене забрањене очи.

Сенке миришу на сено пре кише.
Једном да пољубим. И никад више.

И тек што то помислим, букнем с оба два краја
и тело добију све чежње пролетошње:
у барутном магацину савитих осећаја,
отвориле јој се небу ноге као крошње.

Ништа не броје усне непобедне;
жедне су притисле друге две жедне.

И камен прсну под дивљим гускама:
фебруар и опасност и опрезне кретње
због смрти. А истовремено, у жилама:
свако вече — ми, руку под руку, — у шетње.

УЗДУЖНИ ПРЕСЕК

И онда на спрату облака
нагло се отвориле вратнице трава.

Све је остало исто. Само више не савијам
пламене вратове ракета у лабуде.

Све је исто. Само, посрнуле главе,
примам друге дужности на спрату зеленила.
Место да бројим чокоте звезда,
надзираћу одсад рад мишићавих црва
ненавиклих да воле човека. Зато му
и хрле, још пресном,
тек полуосмућеном крвљу,
проливеом за идеале који су можда и моји,
који су можда то и остали. Зато ја црве и треба
да учим лепшем понашању; заверенички
да одсад крију намере; да као збуњени
кидају различку лишће, ружи латице

пред човеком који не воли нагле
промене. Јер смртни смо сви, и црви
и ми мртви. Иако то код нас не значи
сасвим исто. Али навике треба поштовати
а не навалити још одмах на пресне лешеве,
тек полуосмућене крвљу.
Колико је времена прошло? Иако време код нас
не значи
сасвим исто, ипак је прошло нешто времена
потребног црвима да науче наизуст
моју педагошку непоему.
Они ме сад шапућу.
Чујете ли их како кидајући различку лишће,
ружи латице,
кобајаги страшно зането мрморе: »Воли ме!
Не боли! Много! Страшно! Лудо! Из све снаге!«

Не подсећају ли вас они на мене давног, кад сам
дрхтао, први пут збуњен
пред неразговорним осећањима девојке,
којој се нису тако нагло као сад мени
отвориле вратнице трава, иако је лежећи лежала
предавна у истој недавној трави, где дуго је тад
дрхтала. Дрхтала. Дуже од нас
палих за идеале који су љубав исто,
иако не сасвим иста. Не дрхтимо ми дуго
пред разликама. Само црви. Али они
дрхте кудикамо краће но ми,
правећи се кобајаги равнодушни, много неувер-
љивије
од нас на које насрну,

још пресне,
тек полуосмуђене крвљу
проливеом у име нужности и ничег другог.

ГЛАС ДЕВОЈКЕ ЈОШ ЈЕДНОМ

Из наручја обле пунђе ноћи право
дигао се, челом лупио у дугу,
прошао кроз њу... Јеси ли почаст дао
са прса видика откинутом другу?

Отишао је сну свом међу небодере.
Не шаљи никог о мени да га извести.
Сетиће се да је пао кад плачем без мере
и вратиће се. А заседа је на цести.

Причај дане обећане. Где сте? Било је
гордо устати и против свих поћи,
мада смо једно били само удвоје
у врелом наручју светле пунђе ноћи.

НАПОМЕНА

Прво издање *Зрењанина* објавило је »Ново поколење« у Београду 1949. Поема је исте године добила награду Владе ФНРЈ. За друго издање (*«Просвета», 1958*) аутор је између ранијих песама интерполирао нове.

Песме *Гнев, Питање, Бекство и повратак, Тући пољупци, Летак* налазиле су се између поглавља *Сусрет с погинулим другом у његовом граду и Сећање на првомајски митинг у Избишту хиљаду деветсто двадесет и девете*. Између овог последњег и поглавља *Нови сусрети са другом с робије* интерполиране су песме: *У пролазу дрхтај заустављен, Бескрај на домаку, Речи од кише, Први човек, Изнова цео свет*.

Иза поглавља *Долазак у скупу собу и У штрајку глади* следиле су песме *Триста незиданих веверица, Слабост, Убица крај мене, Танка једра и Апотека*, а између поглавља *Пред несвестицу и Шта је видео док је лежао онесвешћен од глади, И после*, налазила се *Заменица даљине*.

Песме *Балада, Нечујна проба растанка, Дати, Одвајање, Стиснутих усана, Намригтена пена* налазиле су се испред поглавља *Опет у ћелији*, а иза њега *Несаница*. Затим је следила поглавље *На саслушању*, а иза њега је интерполирана песма *Једно давно летње поподне*. После поглавља *На мукама* долазила је песма *Још једно случајно наишло давно поподне*; иза Другог монолога — *На белом хлебу, Клацкалица, Жетон на рулету крви*; иза Ноћи пред стрељање у ћелији с таоцима *Лабарем, Рвачем, Мон-*

тером, Момчићем и Студентом — Четири су квадрата неба данас сетна, Одлука је прво пузавица, Одјек; иза О бекству у правом часу — Девојка.

Песма *Кришка пољупца* интерполирана је испред поглавља Поновни сусрет у јутро; *Поглед на једну пучину* испред Приче курира о расстанку; *Слугња* испред Кратког дијалога с непријатељем, *Прича* испред Сећања на детињство и младост, *Једна тајна* испред На ивици, *Уздужни просек* испред Живота који не гине, а иза њега налазила се песма *Глас девојке још једном*.

У школској библиотеци »Просвете« објављено је II, III и IV издање (1963, 1965, 1966) прве верзије *Зрењанина*.

У овој књизи Сабраних дела касније интерполиране песме штампане су одвојено од прве верзије, под условним називом *Зрењанин II*.

САДРЖАЈ

ЗРЕЊАНИН 1949

ПРВА ПЕСМА

Сусрет с погинулим другом у његовом граду . . .	9
Сећање на првомајски митинг у Избишту хиљаду деветсто двадесет и девете	14
Нови сусрети са другом с робије	25

ДРУГА ПЕСМА

Долазак у скупућу собу	35
У штрајку глади	41
Пред несвестицу	48
Шта је видео док је лежао онесвешћен од глади.	
И после	52

ТРЕЋА ПЕСМА

Опет у ћелији	61
На саслушању	66
На мукама	70
Други монолог	74
Ноћ пред стрељање у ћелији с таоцима лабарем, хрвачем, монтером, момчићем и студентом	78
О бекству и правом часу	86

ЧЕТВРТА ПЕСМА

Поновни сусрет у јутро	95
Прича курира о расстанку	100

Кратки дијалог с непријатељем	104
Сећање на детињство и младост	110
На ивици	114
Живот који не гине	121

ПЕТА ПЕСМА

Митинг	127
------------------	-----

ЗРЕЊАНИН 1958

Гнев	143
Питање	145
Бекство и повратак	146
Туђи пољупци	148
Летак	150
У пролазу дрхтај заустављен	152
Бескрај на домаку	154
Речи од кише	156
Први човек	157
Изнова цео свет	159
Триста незазиданих веверица	161
Слабост	162
Убица крај мене	164
Танка једра	166
Апотека	167
Заменица даљине	168
Балада	169
Нечујна проба растанка	170
Даги	172
Одвајање	174
Стиснутих усана	175
Намрштена пена	176
Несаница	177
Једно давно летње поподне	178
Још једно случајно наишло давно поподне	180
На белом хлебу	182
Клапкалица	183
Жетон на рулету крви	185
Четири су квадрата неба данас сетна	187
Одука је прво пузавица	188
Одјек	189
Девојка	190
Кришка пољупца	192
Поглед на једну пучину	193

Слутња	195
Прича	196
Једна тајна	198
Уздужни пресек	200
Глас девојке још једном	203

Напомена	205
--------------------	-----

ОСКАР ДАВИЧО

ЗРЕЊАНИН

*

Технички уредник

Милена Живковић

Коректор

Десанка Павловић

*

За издавача

Издавачко предузеће ПРОСВЕТА

Београд, Добричина 30

Штампа

Београдски графички завод

Београд, Булевар војводе Мишића 17